

**ANNALES PARLEMENTAIRES  
DE BELGIQUE**

---

**Chambres réunies**

---

Séance du jeudi 5 avril 1990

---

**PARLEMENTAIRE HANDELINGEN  
VAN BELGIE**

---

**Verenigde Kamers**

---

Vergadering van donderdag 5 april 1990

## CHAMBRES REUNIES

SEANCE DU  
JEUDI 5 AVRIL 1990

### SOMMAIRE :

**EXCUSES**, p. 2.

**M. Swaelen**, Président du Sénat, déclare que la Chambre des Représentants et le Sénat se réunissent aujourd'hui en Chambres réunies, en application de l'arrêté du 4 avril 1990 des Ministres réunis en Conseil.

### COMMUNICATION DU GOUVERNEMENT

*orateur* : **M. Martens**, Premier Ministre, p. 2.

**Dépôt d'une proposition de décision**, p. 6.

**Suspension et reprise de la séance**, p. 6.

### DISCUSSION DE LA COMMUNICATION DU GOUVERNEMENT

*orateurs* : **MM. Duquesne, Verhofstadt, Herman Van Rompuy, Mme Onkelinx, M. Gabriels, Mme Dardenne, M. Clerfayt, Annemans, Mme Vogels, MM. Wintgens, Vandenbroucke, Martens**, Premier Ministre, p. 6.

**VOTE A HAUTE VOIX** par appel nominal sur la proposition de décision, p. 16.

## VERENIGDE KAMERS

VERGADERING VAN  
DONDERDAG 5 APRIL 1990

### INHOUDSOPGAVE :

**BERICHTEN VAN VERHINDERING**, blz. 2.

**De heer Swaelen**, Voorzitter van de Senaat, verklaart dat de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat heden in Verenigde Kamers bijeenkomen, in uitvoering van het besluit van de in Raad vergaderde Ministers van 4 april 1990.

### REGERINGSMEDEDELING

*spreker* : **de heer Martens**, Eerste Minister, blz. 2.

**Indiening van een voorstel van beslissing**, blz. 6.

**Schorsing en hervatting van de vergadering**, blz. 6.

### BESPREKING VAN DE REGERINGSMEDEDELING

*sprekers* : **de heren Duquesne, Verhofstadt, Herman Van Rompuy, mevrouw Onkelinx, de heer Gabriels, mevrouw Dardenne, de heren Clerfayt, Annemans, mevrouw Vogels, de heren Wintgens, Vandenbroucke, Martens**, Eerste Minister, blz. 6.

**MONDELINGE STEMMING** bij naamafroeping over het voorstel van beslissing, blz. 16.

PRESIDENCE DE  
MM. SWAELEN,  
PRESIDENT DU SENAT, ET  
NOTHOMB,  
PRÉSIDENT DE LA CHAMBRE  
DES REPRÉSENTANTS

MM. Mouton, Secrétaire du Sénat, et Yvon Harmegnies, Secrétaire de la Chambre des Représentants, prennent place au bureau comme secrétaires.

La séance est ouverte à 15.04 heures.

VOORZITTERSCHAP VAN  
DE HEREN SWAELEN,  
VOORZITTER VAN DE SENAAT, EN  
NOTHOMB,  
VOORZITTER VAN DE  
KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS

De heren Mouton, Secretaris van de Senaat, en Yvon Harmegnies, Secretaris van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, nemen plaats aan het bureau als secretarissen.

De vergadering wordt geopend te 15.04 uur.

#### EXCUSES — BERICHTEN VAN VERHINDERING

Raisons de santé : Mme Coorens, MM. Steverlynck, Vanderheyden.

Gezondheidsredenen : Mevr. Coorens, de heren Steverlynck, Vanderheyden.

A l'étranger : Mme Aelvoet, MM. Berben, De Belder, Decléty, Denison, de Wasseige, Dierickx, Donnay, Evers, Geens, Gol, Janzegers, Kempinaire, Jan Leclercq, Mme Neyts-Uytbroeck, MM. W. Peeters, Vandekerckhove.

Buitenslands : Mevr. Aelvoet, de heren Berben, De Belder, Decléty, Denison, de Wasseige, Dierickx, Donnay, Evers, Geens, Gol, Janzegers, Kempinaire, Jan Leclercq, Mevr. Neyts-Uytbroeck, de heren W. Peeters, Vandekerckhove.

#### CONSTITUTION DES CHAMBRES REUNIES SAMENSTELLING VAN DE VERENIGDE KAMERS

**De Voorzitter van de Senaat.** — De Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat komen heden in Verenigde Kamers bijeen, in uitvoering van het besluit van de in Raad vergaderde Ministers van 4 april 1990.

La Chambre des Représentants et le Sénat se réunissent aujourd'hui en Chambres réunies, en application de l'arrêté du 4 avril 1990 des Ministres réunis en Conseil.

Après avis de la Conférence des Présidents de la Chambre et de la Commission du Travail Parlementaire du Sénat, qui se sont réunies conjointement ce matin, je vous propose d'organiser nos travaux conformément au règlement qui a été adopté par les Chambres réunies en date du 11 juillet 1950. Ce texte a été déposé sur vos bancs.

Op advies van de Conferentie van Voorzitters van de Kamer en van de Commissie voor de Parlementaire Werkzaamheden van de Senaat, die deze ochtend samen hebben vergaderd, stel ik u voor onze werkzaamheden te organiseren overeenkomstig het Reglement dat door de Verenigde Kamers op 11 juli 1950 werd aangenomen. De tekst bevindt zich op de banken.

In afwijking van artikel 1 van het Reglement stel ik voor dat de Verenigde Bureaus van de beide Kamers het Bureau van onze vergadering zullen vormen.

Je propose toutefois, par dérogation à l'article premier de ce Règlement, que les Bureaux réunis des deux Chambres constituent le Bureau de notre Assemblée.

Pas d'observation ? (*Non*)  
Geen bezwaar ? (*Neen*)

Dan is aldus besloten.  
Il en sera donc ainsi.

#### REGERINGSMEDEDELING

##### COMMUNICATION DU GOUVERNEMENT

**De Voorzitter van de Senaat.** — De Eerste Minister heeft het woord voor een mededeling.

La parole est à M. le Premier Ministre pour une communication.

**De heer Martens,** Eerste Minister (*op de tribune*). — Heren Voorzitters, collega's, namens de Regering heb ik de eer achtereenvolgens in het Nederlands en het Frans de volgende mededeling te doen aan de Verenigde Kamers.

1. Op 30 maart 1990 heeft het Staatshoofd mij de volgende brief overhandigd, met het verzoek deze te gepast tijd ter kennis van de Regering en het Parlement te brengen :

„Mijnheer de Eerste Minister,

In de loop van de voorbije maanden heb ik aan verscheidene gezagsdragers gezegd hoezeer ik bezorgd ben om het wetsontwerp betreffende de zwangerschapsafbreking.

Die tekst werd thans door de Kamer gestemd na reeds door de Senaat aangenomen te zijn. Ik betreurt dat over zulk een fundamenteel onderwerp geen consensus kon bereikt worden tussen de belangrijkste politieke formaties.

Dit wetsontwerp stelt mij voor een ernstig gewetensprobleem. Ik vrees namelijk dat het ontwerp door een groot deel van de bevolking beschouwd wordt als een toelating tot vruchtafdriving tijdens de twaalf eerste weken na de bevruchting.

Ik ben tevens erg bezorgd omtrent het artikel dat bepaalt dat ook abortus mag gepleegd worden na die twaalf weken, als het kind dat zou geboren worden „zal lijden aan een uiterst zware kwaal die als ongeneeslijk wordt erkend op het ogenblik van de diagnose”. Heeft men erover nagedacht hoe die boodschap zou overkomen bij de gehandicapten en hun families ?

Kortom, ik vrees dat het ontwerp een gevoelige vermindering inhoudt van de eerbied voor het leven van de zwaksten. U zult dan ook begrijpen waarom ik bij die wet niet betrokken wens te worden.

Door dat wetsontwerp te ondertekenen en er dus als derde tak van de Wetgevende Macht mijn akkoord mede te betuigen, meen ik dat ik er onvermijdelijk een zekere medeverantwoordelijkheid zou voor dragen. Om de hiervoor uiteengezette redenen, kan ik zoiets niet doen.

Ik geef er mij rekenschap van dat ik, door deze houding, geen gemakkelijke weg kies en dat ik het risico loop door heel wat landgenoten niet begrepen te worden. Dit is echter de enige weg die ik in geweten kan volgen.

Aan hen die zich verbazen over mijn beslissing stel ik de volgende vraag : „Is het normaal dat ik de enige Belgische burger ben die verplicht is tegen zijn geweten te handelen in zulke belangrijke materie ? Geldt de gewetensvrijheid voor allen behalve voor de Koning ?”

Ik besef echter zeer duidelijk dat het onaanvaardbaar zou zijn dat ik door mijn beslissing de goede werking van onze democratische instellingen zou belemmeren. Daarom vraag ik aan de Regering en het Parlement, een juridische oplossing te vinden die zowel het recht van de Koning om niet verplicht te zijn tegen zijn geweten te handelen als de goede werking van de parlementaire democratie waarborgt.

Ik wens deze brief te beëindigen door de nadruk te leggen op twee belangrijke elementen op het menselijk vlak. Mijn gewetensbezwaar houdt in mijnen hoofde geen enkel oordeel in over de personen die voorstander zijn van het wetsontwerp. Ook betekent mijn houding geenszins dat ik geen begrip heb voor de zeer moeilijke en soms dramatische toestand waarin sommige vrouwen verkeren.

Mijnheer de Eerste Minister, mag ik U vragen deze brief, te gepasten tijde ter kennis van de Regering en het Parlement te brengen.”

2. Met toelating van het Staatshoofd, heb ik de inhoud van deze brief eerst besproken met de Vice-Eerste Ministers. Na intensief overleg, tijdens hetwelk wij hebben vastgesteld dat de Koning bij Zijn overtuiging bleef, heb ik in een brief van 3 april 1990 het volgende antwoord op de brief van de Koning gegeven :

„Sire,

Ik heb de eer ontvangst te melden van de brief die de Koning

mij op 30 maart 1990 stuurde inzake het wetsontwerp betreffende de zwangerschapsafbreking.

Ik heb de inhoud ervan aan de Vice-Eerste Ministers medegedeeld. Wij hebben akte genomen, enerzijds, van het feit dat het geweten van de Koning Hem niet toelaat dat wetsontwerp te ondertekenen en, anderzijds, dat de Koning beklemtoont „dat het onaanvaardbaar zou zijn dat ik door mijn beslissing de goede werking van onze democratische instellingen zou belemmeren”.

Uitgaande van deze beide verklaringen, vraagt de Koning aan de Regering en het Parlement „een juridische oplossing te vinden die zowel het recht van de Koning om niet verplicht te zijn tegen zijn geweten te handelen als de goede werking van de parlementaire democratie waarborgt”.

Na vastgesteld te hebben dat de Koning bij Zijn overtuiging blijft, heb ik samen met de Vice-Eerste Ministers een oplossing gezocht die de goede werking van de instellingen niet belemmert hetgeen inhoudt dat een door de beide Kamers aangenomen wetsontwerp moet worden bekrachtigd, afgekondigd, bekendgemaakt en in werking moet treden.

Daarom stel ik de volgende oplossing voor : mits instemming van de Koning zou men artikel 82 van de Grondwet toepassen dat handelt over de onmogelijkheid om te regeren. Overeenkomstig artikel 82 van de Grondwet roepen de Ministers, na die onmogelijkheid te hebben laten vaststellen, dadelijk de Kamers bijeen.

Die onmogelijkheid om te regeren zou berusten op het feit dat de Koning oordeelt dat Hij dat wetsontwerp niet kan ondertekenen en dus niet kan optreden als derde tak van de Wetgevende Macht.

Bij toepassing van artikel 79 van de Grondwet, wordt de grondwettelijke macht van de Koning tijdens de periode van onmogelijkheid te regeren uitgeoefend door de in Raad verenigde Ministers en onder hun verantwoordelijkheid.

Ik zal hen voorstellen het wetsontwerp betreffende de zwangerschapsafbreking te bekrachtigen en af te kondigen.

Na die bekrachtiging, en dat krachtens de wet van 19 juli 1945 strekkende tot het voorzien in de uitvoering van artikel 82 van de Grondwet, zal de Ministerraad aan het Parlement voorstellen dat de Koning de uitoefening van Zijn grondwettelijke machten hervat, na een beraadslaging van de Verenigde Kamers vaststellende dat de onmogelijkheid te regeren een einde heeft genomen.

Om te vermijden dat in de toekomst gelijkaardige problemen zouden rijzen, heeft de Regering bovendien de bedoeling een structurele wijziging voor te stellen.

Ziedaar, Sire, de antwoorden die ik aan de Koning wens mede te delen als gevolg van Zijn brief van 30 maart 1990.

Indien de Koning Zijn instemming wil betuigen met de toepassing van artikel 82 van de Grondwet, zou ik hiertoe de Ministerraad bijeenroepen om de hierboven beschreven procedure toe te passen. Tevens zal ik, volgens de wens van de Koning, de tekst van Zijn brief van 30 maart 1990 aan het Parlement mededelen, en er het antwoord van de Regering bijvoegen.

Ik moge de Koning verzoeken de betuiging van mijn diepe eerbied wel te willen aanvaarden.”.

3. De Koning heeft in een tweede brief, gedateerd op 3 april 1990, medegedeeld in te stemmen met het invoeren van artikel 82 van de Grondwet.

Ik citeer : „Mijnheer de Eerste Minister,

In antwoord op uw brief van 3 april 1990, wens ik U mede te delen dat ik instem met het invoeren van artikel 82 van de Grondwet om te verhelpen aan de toestand die geschapen is door mijn gewetensbezwaar het wetsontwerp op de zwangerschapsafbreking te ondertekenen.”.

4. Alsdan heb ik de Voorzitters van de Wetgevende Kamers van de toestand op de hoogte gesteld, waarna de Ministerraad van 3 april 1990, met toepassing van artikel 82 van de Grondwet, de onmogelijkheid van de Koning om te regeren heeft vastgesteld. Dit besluit van de in Raad verenigde Ministers van 3 april 1990 werd bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad van 4 april 1990.

5. Krachtens artikel 79, derde lid, van de Grondwet, wordt de grondwettelijke macht van de Koning tijdens de periode van onmogelijkheid te regeren, in naam van het Belgische Volk en onder hun verantwoordelijkheid uitgeoefend door de in Raad verenigde Ministers. Met toepassing hiervan heeft de Ministerraad van 3 april 1990 beslist het wetsontwerp betreffende de zwangerschapsafbreking, te bekrachtigen en af te kondigen. Deze wet, ondertekend door alle in Raad verenigde Ministers, werd bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad van 5 april 1990.

6. Na de bekrachtiging en de afkondiging door de in Raad verenigde Ministers van het wetsontwerp betreffende de zwangerschapsafbreking, heb ik de Koning hiervan in kennis gesteld. In een brief van 4 april 1990 deelde het Staatshoofd mij het volgende mee.

Ik citeer : „Mijnheer de Eerste Minister,

Ik heb akte genomen van uw mededeling volgens dewelke de in Raad verenigde Ministers, onder hun verantwoordelijkheid, het wetsontwerp betreffende de zwangerschapsafbreking hebben bekrachtigd en afgekondigd.

Ten gevolge hiervan heeft de reden van mijn onmogelijkheid te regeren opgehouden te bestaan.

Mag ik U verzoeken dit te willen mededelen aan de Regering en aan de Wetgevende Kamers.”.

7. Met toepassing van artikel 82 van de Grondwet, hebben de in Raad verenigde Ministers van 4 april 1990 een besluit genomen houdende bijeenroeping van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat in Verenigde Kamers voor donderdag 5 april 1990, om 15.00 uur, teneinde, met toepassing van de wet van 19 juli 1945 strekkende tot het voorzien in de uitvoering van artikel 82 van de Grondwet, door deze te laten vaststellen dat de onmogelijkheid van de Koning om te regeren een einde heeft genomen. De Regering dringt erop aan dat de Verenigde Kamers dit voorstel zouden volgen en, derhalve, het einde van de onmogelijkheid van de Koning om te regeren zouden vaststellen, zodat

de Koning de uitoefening van Zijn grondwettelijke machten hervat.

Messieurs les Présidents, chers collègues, au nom du Gouvernement, j'ai l'honneur de faire la communication suivante aux Chambres réunies :

1. Le 30 mars 1990, le Chef de l'Etat m'a transmis la lettre suivante, en me demandant d'en donner connaissance à ma meilleure convenance au Gouvernement et au Parlement :

„Monsieur le Premier Ministre,

Ces derniers mois, j'ai pu dire à de nombreux responsables politiques, ma grande préoccupation concernant le projet de loi relatif à l'interruption de grossesse.

Ce texte vient maintenant d'être voté à la Chambre après l'avoir été au Sénat. Je regrette qu'un consensus n'ait pu être dégagé entre les principales formations politiques sur un sujet aussi fondamental.

Ce projet de loi soulève en moi un grave problème de conscience. Je crains en effet qu'il ne soit compris par une grande partie de la population, comme une autorisation d'avorter durant les douze premières semaines après la conception.

J'ai de sérieuses appréhensions aussi concernant la disposition qui prévoit que l'avortement pourra être pratiqué au-delà des douze semaines si l'enfant à naître est atteint „d'une affection d'une particulière gravité et reconnue comme incurable au moment du diagnostic”. A-t-on songé comment un tel message serait perçu par les handicapés et leurs familles ?

En résumé, je crains que ce projet n'entraîne une diminution sensible du respect de la vie de ceux qui sont les plus faibles. Vous comprendrez donc pourquoi, je ne veux pas être associé à cette loi.

En signant ce projet de loi et en marquant en ma qualité de troisième branche du Pouvoir législatif, mon accord avec ce projet, j'estime que j'assumerai inévitablement une certaine responsabilité. Cela, je ne puis le faire pour les motifs exprimés ci-dessus.

Je sais qu'en agissant de la sorte, je ne choisis pas une voie facile et que je risque de ne pas être compris par bon nombre de concitoyens. Mais c'est la seule voie qu'en conscience je puis suivre. A ceux qui s'étonneraient de ma décision, je demande : „serait-il normal que je sois le seul citoyen belge à être forcé d'agir contre sa conscience dans un domaine essentiel ? La liberté de conscience vaut-elle pour tous sauf pour le Roi ?”

Par contre, je comprends très bien qu'il ne serait pas acceptable que par ma décision, je bloque le fonctionnement de nos institutions démocratiques. C'est pourquoi j'invite le Gouvernement et le Parlement à trouver une solution juridique qui concilie le droit du Roi de ne pas être forcé d'agir contre sa conscience et la nécessité du bon fonctionnement de la démocratie parlementaire.

Je voudrais terminer cette lettre en soulignant deux points importants sur le plan humain. Mon objection de conscience n'implique de ma part aucun jugement des personnes qui sont en faveur du projet de loi. D'autre part, mon attitude ne signifie

pas que je sois insensible à la situation très difficile et parfois dramatique, à laquelle certaines femmes sont confrontées.

Monsieur le Premier Ministre, puis-je vous demander de faire part de cette lettre, à votre meilleure convenance, au Gouvernement et au Parlement.”.

2. Avec l'autorisation du Chef de l'Etat, j'ai examiné tout d'abord le contenu de cette lettre avec les Vice-Premiers Ministres. Après une concertation intense au cours de laquelle nous avons constaté que le Roi maintenait Sa conviction, j'ai formulé, dans une lettre du 3 avril 1990, la réponse suivante à la lettre du Roi :

„Sire,

J'ai l'honneur d'accuser réception de la lettre que le Roi m'a adressée le 30 mars 1990 concernant le projet de loi relatif à l'interruption de grossesse.

J'en ai fait part aux Vice-Premiers Ministres. Nous avons pris acte, d'une part, du fait que la conscience du Roi ne Lui permet pas de signer ce projet de loi et, d'autre part, que le Roi souligne „qu'il ne serait pas acceptable que par ma décision, je bloque le fonctionnement de nos institutions démocratiques”.

Partant de ces deux affirmations, le Roi invite le Gouvernement et le Parlement à „trouver une solution juridique qui concilie le droit du Roi de ne pas être forcé d'agir contre sa conscience et la nécessité du bon fonctionnement de la démocratie parlementaire”.

Après avoir constaté que le Roi maintenait Sa conviction, j'ai cherché conjointement avec les Vice-Premiers Ministres une solution qui n'empêche pas le bon fonctionnement des institutions, ce qui signifie qu'un projet de loi adopté par les deux Chambres doit être sanctionné, promulgué, publié et entrer en vigueur.

C'est pourquoi, je propose la solution suivante : qu'avec l'accord du Roi, l'on utilise l'article 82 de la Constitution relatif à l'impossibilité de régner. Conformément à l'article 82 de la Constitution, les Ministres, après avoir fait constater cette impossibilité, convoquent immédiatement les Chambres.

Cette impossibilité de régner reposerait sur le fait que le Roi estime qu'il Lui est impossible de signer ce projet de loi et donc d'agir en Sa qualité de troisième branche du Pouvoir législatif.

Pendant la période d'impossibilité de régner, conformément à l'article 79 de la Constitution, les pouvoirs constitutionnels du Roi sont exercés, par les Ministres réunis en Conseil, et sous leur responsabilité.

Je leur proposerai de sanctionner et de promulguer le projet de loi sur l'interruption de grossesse.

Après cette décision, en vertu de la loi du 19 juillet 1945 tendant à pourvoir à l'exécution de l'article 82 de la Constitution, le Conseil des Ministres proposera au Parlement que le Roi reprenne l'exercice de Ses pouvoirs constitutionnels après une délibération des Chambres réunies constatant que l'impossibilité de régner a pris fin.

Par ailleurs, afin d'éviter que de tels problèmes ne puissent se

poser à l'avenir, le Gouvernement a l'intention de proposer une solution structurelle.

Voilà, Sire, les réponses que je porte à la connaissance du Roi suite à Sa lettre du 30 mars 1990.

Si le Roi peut marquer Son accord sur le recours à l'article 82 de la Constitution, je convoquerai le Conseil des Ministres en vue d'appliquer la procédure décrite ci-dessus. Je communiquerai également au Parlement, suivant les vœux du Roi, le texte de Sa lettre du 30 mars 1990, et j'y joindrai la réponse du Gouvernement.

Je prie le Roi de bien vouloir agréer l'expression de mon profond respect.”.

3. Le Roi a communiqué, dans une deuxième lettre datée du 3 avril 1990, qu'il marquait Son accord sur le recours à l'article 82 de la Constitution :

„Monsieur le Premier Ministre,

En réponse à votre lettre du 3 avril 1990, je vous fais part de mon accord sur le recours à l'article 82 de la Constitution pour répondre à la situation créée par mon objection de conscience à signer le projet de loi sur l'interruption de grossesse.”.

4. J'ai alors averti les Présidents des Chambres législatives de la situation, après quoi le Conseil des Ministres du 3 avril 1990, en application de l'article 82 de la Constitution, a constaté l'impossibilité de régner du Roi. Cet arrêté des Ministres réunis en Conseil du 3 avril 1990 a été publié au Moniteur belge du 4 avril 1990.

5. En vertu de l'article 79, alinéa 3, de la Constitution, les pouvoirs constitutionnels du Roi sont exercés, pendant la période d'impossibilité de régner, par les Ministres réunis en Conseil, au nom du Peuple belge et sous leur responsabilité. Par conséquent, le Conseil des Ministres du 3 avril 1990 a décidé de sanctionner et promulguer le projet de loi relative à l'interruption de grossesse. Cette loi, signée par tous les Ministres réunis en Conseil, a été publiée dans le Moniteur belge du 5 avril 1990.

6. Après la sanction et la promulgation par les Ministres réunis en Conseil du projet de loi relative à l'interruption de grossesse, j'en ai informé le Roi. Dans une lettre du 4 avril 1990, le Chef de l'Etat m'a communiqué ce qui suit :

„Monsieur le Premier Ministre,

J'ai pris acte de votre communication selon laquelle les Ministres réunis en Conseil et sous leur responsabilité, ont sanctionné et promulgué le projet de loi sur l'interruption de grossesse.

En conséquence, la raison de mon impossibilité de régner a cessé d'exister. Je vous demande de bien vouloir en informer le Gouvernement et les Chambres législatives.”.

7. En application de l'article 82 de la Constitution, les Ministres réunis en Conseil du 4 avril 1990 ont pris un arrêté convoquant la Chambre des Représentants et le Sénat, Chambres réunies, le jeudi 5 avril 1990, à 15.00 heures, afin de faire constater par celles-ci, en application de la loi du 19 juillet 1945 tendant à pourvoir à l'exécution de l'article 82 de la Constitution, que l'impossibilité de régner du Roi a pris fin. Le Gouvernement

insiste pour que les Chambres réunies suivent cette proposition et, par conséquent, constatent la fin de l'impossibilité de régner du Roi, de sorte que le Roi reprenne l'exercice de Ses pouvoirs constitutionnels.

**M. le Président du Sénat.** — Mesdames, Messieurs, je vous signale que le texte de cette communication du Premier Ministre vous sera distribué immédiatement.

Dames en Heren, ik deel u mede dat de tekst van de mededeling van de Eerste Minister u onmiddellijk zal worden overhandigd.

Une proposition de décision signée par MM. Willockx, Lebrun, Wintgens, Dhoore, Seeuws, Lallemand, Gijs, Candries et Mme Onkelinx a été déposée sur le Bureau des Chambres réunies dont le texte est libellé comme suit :

Een voorstel van beslissing getekend door de heren Willockx, Lebrun, Wintgens, Dhoore, Seeuws, Lallemand, Gijs, Candries en Mevr. Onkelinx werd neergelegd op het Bureau van de Verenigde Kamers. De tekst luidt als volgt :

„La Chambre des Représentants et le Sénat réunis en une seule assemblée le 5 avril 1990 en exécution de l'arrêté du 4 avril 1990 des Ministres réunis en Conseil,

De Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat in verenigde vergadering bijeengekomen, op 5 april 1990 in uitvoering van het besluit van 4 april 1990 van de in Raad verenigde Ministers,

Après en avoir délibéré conformément à la loi du 19 juillet 1945 tendant à pourvoir à l'exécution de l'article 82 de la Constitution,

Na er over beraadslaagd te hebben overeenkomstig de wet van 19 juli 1945, strekkende tot het voorzien in de uitvoering van artikel 82 van de Grondwet,

Constatent :

Stellen vast :

L'impossibilité de régner de Sa Majesté le Roi Baudouin, constatée par arrêté des Ministres réunis en Conseil du 3 avril 1990, a pris fin.

De onmogelijkheid tot regeren van Zijne Majesteit Koning Boudewijn, vastgesteld bij besluit van de in Raad verenigde Ministers dd. 3 april 1990, heeft een einde genomen."

Om de fracties de gelegenheid te geven overleg te plegen, stel ik voor hier onze werkzaamheden te schorsen en ze te hervatten om 16.15 u.

Afin de permettre aux groupes politiques de se concerter, je propose de suspendre maintenant nos travaux et de les reprendre à 16.15 h.

— De vergadering wordt om 15.35 u. geschorst.

— Zij wordt hervat om 16.20 u.

— La séance est suspendue à 15.35 h.

— Elle est reprise à 16.20 h.

(Mevr. Maes, secrétaires van de Kamer van Volksvertegenwoordigers vervangt de heer Y. Harmegnies als Secretaris.

Mme Maes, secrétaire de la Chambre des Représentants remplace M. Y. Harmegnies comme Secrétaire.)

**M. le Président du Sénat.** — En application du deuxième alinéa de l'article 12 du Règlement et conformément à l'accord intervenu lors de l'organisation de nos travaux, je propose de limiter le temps de parole à trente minutes par groupe politique.

In toepassing van het tweede lid van artikel 12 van het Reglement en ingevolge het akkoord, gesloten bij de regeling van onze werkzaamheden, stel ik voor de spreektijd tot 30 minuten per fractie te beperken.

Goat de vergadering daarmee akkoord ? (*Instemming*)

L'assemblée est-elle d'accord ? (*Assentiment*)

Aldus zal geschieden.

Il en sera donc ainsi.

La parole est à M. Duquesne.

**M. Duquesne (à la tribune).** — Messieurs les Présidents, Monsieur le Premier Ministre, Messieurs les Ministres, chers collègues, nous sommes appelés à nous prononcer sur une question particulièrement grave et décisive pour l'avenir de nos Institutions et l'existence même de notre pays. La situation présente est exceptionnelle :

dans notre Histoire, les Chambres n'ont été confrontées à la question qui nous est posée qu'une seule fois. C'était en 1950 dans la tourmente de ce que l'on a appelé la „Question royale”.

Votre Gouvernement, Monsieur le Premier Ministre, n'a pas suffisamment mesuré les conséquences du débat qu'il provoque aujourd'hui.

Au moment où vous mettez en jeu l'Etat de droit, la Constitution, les garanties qu'elle assure pour chaque citoyen de ce pays, garanties constitutionnelles qui ont fait de la Belgique un des premiers Etats démocratiques, les libéraux tiennent à réaffirmer que l'esprit de la démocratie, c'est la transparence, le courage de dire les choses comme elles sont, le respect des opinions des citoyens mais aussi et surtout, pour un Gouvernement l'obligation d'assumer ses responsabilités.

L'enjeu n'est plus celui de la dépenalisation partielle de l'avortement. Chacun des membres de cette assemblée, chacun des élus du peuple souverain a pu lui aussi se prononcer en âme et conscience. L'enjeu n'est pas davantage la monarchie constitutionnelle, la dynastie à laquelle chaque Belge est attaché, ni la personne du Roi.

Cela ne m'empêche cependant pas de déplorer certains termes de la lettre dont le Premier Ministre nous a donné lecture.

Au moment présent on ne peut s'empêcher de penser au rôle admirable du Roi Albert dans le combat pour le suffrage universel dans ce pays. Les libéraux que nous sommes se rappellent avec fierté les mots de Paul Janson. Je cite : „Qu'avons-nous fait ? Nous avons, au sein du Parlement, défendu avec toute l'énergie, toute la conviction qui nous animaient, le principe du suffrage universel. Vous avez fait cesser l'agitation politique. Vous ne donnerez pas à la classe ouvrière tout ce qu'elle réclame, mais vous lui donnerez. ce qui est un grand progrès et ce qui marquera dans l'Histoire, vous lui donnerez le droit de faire entendre sa voix au Parlement”.

Il était légitime que le Souverain confronté à un problème

d'ordre éthique fasse, en tant qu'homme, appel à sa conscience. Outre les issues qui relèvent de Son appréciation personnelle, notre texte constitutionnel autorise le Roi à refuser en tant que troisième branche du pouvoir législatif, et ce même si ce n'est pas de tradition, de sanctionner un projet de loi qui lui est présenté.

Il n'appartient à aucun parlementaire ni à aucun citoyen de juger ni même de connaître l'appréciation royale. Mais à cet égard, la Constitution est très claire. C'est le devoir des Ministres de couvrir la décision royale et d'assumer leur responsabilité politique vis-à-vis des Chambres et de la Nation. (*Applaudissements sur les bancs du P.R.L. et du P.V.V.*)

Les Ministres socialistes et sociaux-chrétiens ont préféré agir en marge de la Constitution ; ils ont opté pour un bricolage constitutionnel ; ils n'ont pas craint de découvrir la personne royale (*protestations sur les bancs du P.S. et du S.P.*) ; ils n'ont pas craint de ternir, sur la scène internationale et européenne, l'image de notre pays, notre attachement aux valeurs démocratiques et ce uniquement dans le but, combien dérisoire lorsqu'on le compare au gâchis présent, de demeurer aux affaires. (*Applaudissements sur les bancs du P.R.L. et du P.V.V. — Protestations sur les bancs du P.S. et du S.P.*) Aux seules fins de se protéger, les membres de votre Gouvernement, Monsieur le Premier Ministre, ont choisi d'exposer la personne royale. (*Vives protestations sur les bancs du P.S. et du S.P. — Applaudissements sur les bancs du P.R.L. et du P.V.V.*)

En nous invitant à voter la levée de l'impossibilité de régner alors que la réponse est d'ores et déjà acquise, vous nous interdisez de poser les questions essentielles, celles qui ont trait à la responsabilité du Gouvernement.

Pour nous, libéraux, le Roi n'a jamais été dans l'impossibilité de régner ; c'est le Gouvernement qui est dans l'impossibilité de gouverner ! (*Vifs applaudissements sur les bancs libéraux — Exclamations sur les bancs socialistes*)

Je n'en veux pour preuve que le manque de courage avec lequel vous avez traité les partis de l'opposition : à aucun moment, nous n'avons été consultés, mais nous avons été placés devant le fait accompli. Cette assemblée — dois-je vous le rappeler, Messieurs les Ministres — n'est pas une chambre d'entérimement. Après une première réforme de l'Etat, négociée au pas de charge, dans l'ombre, en l'absence de la consultation de toutes les forces politiques représentatives, le pays entier est désorienté, consterné et attristé d'entendre à nouveau parler d'une refonte improvisée de notre Constitution, unique sortie de secours pour votre absence de courage.

C'est une machine infernale que vous avez mise en place et, déjà, vous ne la maîtrisez plus ; déjà, elle vous échappe.

Monsieur le Président, Monsieur le Premier Ministre, chers collègues, je tiens à exprimer l'attachement des libéraux francophones à l'institution royale. Nous sommes trop attachés à la Constitution, aux institutions démocratiques, au respect des droits et libertés des citoyens pour nous associer, de quelque manière que ce soit, à la comédie que vous voulez imposer au Parlement.

Dès lors, nous estimons qu'il serait honteux de participer à ce

qui n'est qu'une caricature de démocratie. Rappelez-vous, Monsieur le Premier Ministre, Messieurs les Ministres : „Je jure d'observer la Constitution. Ik zweer de Grondwet na te leven.” Les libéraux seront fidèles à leur serment constitutionnel. (*Applaudissements sur les bancs libéraux*)

**De Voorzitter van de Senaat.** — De heer Verhofstadt heeft het woord.

**De heer Verhofstadt** (*op de tribune*). — Heren Voorzitters, mijnheer de Eerste Minister, dames en heren Ministers en Staatssecretarissen, geachte collega's, de mededeling die de Eerste Minister zojuist heeft gedaan, toont de uitzonderlijke toestand aan waarin België zich op het ogenblik bevindt.

De Eerste Minister bevestigt dat, ingevolge een schrijven dat hij van de Koning ontving, ons land zich sinds vrijdag in crisistoestand bevindt. Er is een conflict tussen de Regering en het Staatshoofd over de al dan niet bekrachtiging van een wet, die door het Parlement werd goedgekeurd.

Mijnheer de Eerste Minister, naar onze overtuiging is het onverantwoord dat het Kabinet pas vandaag voor het Parlement verschijnt.

Een conflict tussen de Regering en het Staatshoofd, waarbij een beslissing van de Wetgevende Macht in het gedrang wordt gebracht, is een ernstige aangelegenheid. De Regering diende het Parlement onmiddellijk te raadplegen over deze aangelegenheid. Dit werd trouwens door het Staatshoofd zelf gesuggereerd in zijn schrijven van vrijdag 30 maart.

Mijnheer de Eerste Minister, u heeft slechts woensdagochtend vroeg een aantal politieke fracties geïnformeerd, nadat de belangwekkende beslissingen reeds waren getroffen. Wij vinden dit onaanvaardbaar.

Een conflict van dergelijke diepgang, waarbij de rol van het Staatshoofd, de positie van de Regering en de taak van het Parlement ter discussie staan, is een conflict dat niet in klassieke partijpolitieke termen mag worden behandeld. Het overstijgt de klassieke tegenstelling tussen meerderheid en minderheid. Het raakt het wezen zelf van onze Staat. Het ware dan ook vanzelfsprekend dat reeds vanaf vrijdag, bij ontvangst van het schrijven van het Staatshoofd, het voltallige Parlement om zijn mening en medewerking werd gevraagd. Dit is echter niet gebeurd en wij betreuren dit.

De brief van de Koning en het antwoord dat de Regering daarop meende te moeten geven hebben sinds de bekendmaking woensdagochtend een crisis veroorzaakt in ons land.

Alles draait rond de vraag of de Koning het recht had met zijn handtekening de bekrachtiging te weigeren van een wet die door het Parlement, meer bepaald door een meerderheid van Volksvertegenwoordigers en Senatoren, was goedgekeurd.

Heeft het Staatshoofd recht op een eigen mening en mag die belangrijker doorwegen dan de plicht die hij heeft om een wet, die door de meerderheid is goedgekeurd, te bekrachtigen ?

Het is evident dat de Koning als mens recht heeft op een eigen mening, op een eigen overtuiging en uiteraard het recht om voor die overtuiging uit te komen. Het is echter evenzeer zijn plicht



een wet, die door de meerderheid werd goedgekeurd, te bekrachtigen.

Het probleem is dat het misschien theoretisch goed mogelijk is een duidelijke scheiding tussen beiden te bewaren, maar dat het Staatshoofd in de praktijk een vermenging tot stand heeft gebracht.

Wanneer er nu een constitutionele crisis dreigt, mijnheer de Eerste Minister, dan ligt volgens ons de oorzaak ervan niet zozeer in de houding van het Staatshoofd, in het feit dat hij een eigen mening heeft. De oorzaak is het rechtstreekse gevolg van het verkeerde en ongrondwettelijke antwoord van de Regering op de vraag en op de brief van het Staatshoofd.

De oplossing die de Regering tijdens opeenvolgende nachtelijke beraadslagingen uitwerkte, is een manifeste, bijna potsierlijke miskenning van de Grondwet.

Mijnheer de Eerste Minister, collega's, de oplossing van de Regering leidt er immers toe dat België sinds enkele dagen geen Staatshoofd meer heeft, zogenaamd omdat Hij in de onmogelijkheid zou verkeren om te regeren. Iedereen weet echter manifest dat dat niet zo is. Het is voor iedereen duidelijk dat de Regering hier een onverantwoorde interpretatie geeft aan artikel 82 van de Grondwet. Artikel 82 van de Grondwet is niet van toepassing; het doelt op psychische of fysieke onmogelijkheid om te regeren, wat hier duidelijk niet het geval is. Maar er is meer. De regeling, die werd uitgewerkt schendt, ook wanneer men akkoord gaat met de interpretatie van de Regering, drie artikelen en andere bepalingen van de Grondwet.

Ten eerste wordt artikel 79 geschonden. Dit artikel, waarop de Regering zich beroept en waarbij de grondwettelijke macht van de Koning in naam van het Belgische volk wordt uitgeoefend door de in Raad verenigde Ministers en onder hun verantwoordelijkheid, is slechts van toepassing bij het overlijden van de Koning, wat manifest niet het geval is. (*Applaus bij de P.V.V. en de P.R.L.*)

Ten tweede, artikel 82 wordt geschonden. Mijnheer de Eerste Minister, collega's, indien de Koning in de onmogelijkheid is om te regeren, hoe kan hij dan zelf een verklaring ondertekenen waarbij hij zich akkoord verklaart met de toepassing van de procedure voorzien in artikel 82? (*Applaus bij de P.V.V. en de P.R.L.*) Welk een tegenstelling, welk een *contradictio in terminis*! Bovendien moeten, volgens datzelfde artikel 82, de Ministers deze onmogelijkheid te regeren laten vaststellen. Ik benadruk hier vooral het woord „laten”. Zij hebben het nu zelf vastgesteld, wat ook strijdig is met de Grondwet.

Tenslotte — eveneens volgens artikel 82 — moeten de Verenigde Kamers voorzien in de voogdij en het regentschap. In dit geval vraagt de Regering zulks aan de Verenigde Kamers niet eens.

Ten derde wordt artikel 64 geschonden, artikel dat stelt dat geen akte van de Koning gevolg kan hebben wanneer deze niet mede ondertekend is door een Minister. Het is evident dat dit voorschrift ook geldt voor de weigering van het Staatshoofd om een wet te bekrachtigen. Mijnheer de Eerste Minister, werd deze weigering door een Minister mede ondertekend? Zo ja, wie? Of werd ook op dit vlak de Grondwet met voeten getreden?

De regeling van de Regering is dus in flagrante tegenstelling met minstens drie artikels van de Grondwet. De Regering draagt hier een zware verantwoordelijkheid want, mijnheer de Eerste Minister, indien ik uw mededeling goed heb begrepen, is het de Regering die de interpretatie en de ongrondwettelijke oplossing die erop stoelt, in haar brief suggereerde aan het Staatshoofd. (*Applaus bij de P.V.V. en de P.R.L.*) Op die manier verlaagt de Regering de Grondwet tot een louter instrument, waarnaar te pas en te onpas kan worden gegrepen, al was het maar om zichzelf in het zadel te houden. (*Applaus bij de P.V.V. en de P.R.L.*)

Mijnheer de Eerste Minister, collega's, de oplossing die werd uitgewerkt zal naar onze overtuiging snel nefaster blijken te zijn dan de kwaal zelf die men wenst te bestrijden. De regeling — ik denk dat ik niet overdrijf — die de Regering uitwerkte, creëert een zeer gevaarlijk precedent. De procedure die thans immers wordt aangewend kan van nu af aan, te pas en te onpas, worden gebruikt om meningsverschillen tussen Regering, Staatshoofd en Parlement te verdoezelen. Het volstaat vanaf nu om, bij een conflict tussen Regering en Staatshoofd, deze laatste ervan te overtuigen zich enkele dagen in de onmogelijkheid te verklaren te regeren, om op die manier het probleem uit de weg te ruimen. Op die wijze degradeert deze Regering de democratie in België tot een ware karikatuur. (*Applaus bij de P.V.V. en de P.R.L.*)

Mijnheer de Eerste Minister, collega's, de Regering had, bij het conflict dat haar tegenover het Staatshoofd plaatst, grondwettelijk moeten handelen en niet ongrondwettelijk. Eerder dan waardeoordelen te vellen over de Koning of oplossingen uit te werken die misschien politiek spitsvondig zijn, maar manifest strijdig met de Grondwet, had de Regering onmiddellijk voor het Parlement moeten verschijnen. In het Parlement had dan een duurzame oplossing voor dit conflict kunnen uitgewerkt worden. Een oplossing, die onze parlementaire monarchie niet zou verzwakken — wat nu wél het geval is — maar integendeel zou kunnen versterken. Een duurzame oplossing, waarbij in de Grondwet twee onaantastbare beginselen zouden worden ingeschreven.

Ten eerste, het Staatshoofd, de Koning, heeft steeds het recht een mening te hebben en ervoor uit te komen.

Ten tweede, een initiatief, dat door de meerderheid van het Parlement is goedgekeurd, moet steeds worden uitgevoerd, desnoods automatisch.

Het is door zo'n duidelijke onaantastbare regeling in de Grondwet in te schrijven, waarbij èn het persoonlijk standpunt van het Staatshoofd èn de wil van het Parlement worden geëerbiedigd, dat een conflict, zoals nu is gerezen, kan worden vermeden en dit in overeenstemming met de Grondwet en niet tegen de Grondwet.

Het zou de parlementaire monarchie ook versterken in plaats van haar te verzwakken door het openlijk dispuut dat door uw handelwijze is ontstaan.

Mijnheer de Eerste Minister, collega's, ik zal eindigen. Men vraagt de Verenigde Kamers een resolutie goed te keuren, waarbij zij verklaren dat het Staatshoofd opnieuw in de mogelijkheid

verkeert om te regeren. Wij zullen ons bij de stemming over deze resolutie onthouden. Voor ons rijst immers niet de vraag of de Koning opnieuw in de mogelijkheid verkeert om te regeren omdat, volgens ons, het Staatshoofd nooit heeft opgehouden te regeren, aangezien de regeling die werd uitgewerkt manifest ongrondwettelijk is. Wij stemmen ook niet tegen de resolutie omdat wij onze trouw aan de monarchie willen uiten en omdat wij zo snel mogelijk een einde willen zien komen aan de heil die rond de Koning is ontstaan. Bovendien willen wij duidelijk maken dat er een constitutionele regeling moet worden uitgewerkt om een dergelijk conflict voorgoed onmogelijk te maken. Dit is de betekenis van onze onthouding en meteen ook het einde van deze fase van de crisis, waarbij de persoon van de Koning betrokken is. Dit betekent echter niet dat de Regering niet langer verantwoordelijk is, integendeel! Zij heeft manifest ongrondwettelijk gehandeld en bezit geenszins nog het morele gezag om haar taak verder te zetten. Wij dienen vandaag dan ook in Kamer en Senaat een motie van wantrouwen tegen dit kabinet in. (*Langdurig applaus bij P.V.V. en P.R.L.*)

**De Voorzitter van de Senaat.** — De heer Herman Van Rompuy heeft het woord.

**De heer Herman Van Rompuy** (*op de tribune*). — Heren Voorzitters, de Vlaamse christen-democraten zullen in deze bespreking hun politieke houding duidelijk maken ten opzichte van de gebeurtenissen van de jongste dagen. In hun ogen is het echter onmogelijk enkel te spreken over de grondwettelijke aspecten van het optreden van Koning en Regering. De hele situatie is onbegrijpelijk indien men er niet de abortuswet bij betreft, die eraan ten grondslag ligt. (*Protest*)

De Vlaamse christen-democratische parlementsleden hebben hun grote ethische bezwaren tegen het abortusontwerp kunnen uiten door in Kamer en Senaat eensgezind tegen het ontwerp te stemmen, nadat zij het met alle mogelijke parlementaire middelen radicaal hadden bestreden. De Koning heeft deze parlementaire mogelijkheden vanzelfsprekend niet. Aan dezelfde gewetensnood als de onze uiting geven, kon hij enkel door het ontwerp niet te ondertekenen. Wij hebben des te meer begrip voor dit gewetensprobleem, omdat de C.V.P.-parlementsleden de jongste maanden dezelfde situatie op een prangende wijze hebben beleefd. De Koning — en dit is voor ons zeer belangrijk — heeft evenwel aan de Regering gevraagd een juridische formule uit te werken, waardoor de normale werking van de parlementaire democratie niet zou worden belemmerd. Het Staatshoofd heeft dus niet willen beletten dat de feitelijke politieke meerderheid in het Parlement, die over het abortusontwerp was ontstaan, zou worden erkend.

Ook mijn partij, de Christelijke Volkspartij, die zich heeft uitgesproken tegen de nieuwe abortuswetgeving, heeft dezelfde zorg voor de goede werking van de politieke democratie. Wij hebben willen vermijden dat een politieke crisis over een zo delicaat onderwerp als dat van de zwangerschapsafbreking velen in ons land en in Vlaanderen diep zou verscheuren.

De juridische formule, die de Regering heeft uitgewerkt op vraag van de Koning, heeft ons land behoed voor een onvoorstelbaar grote crisis van onze politieke instellingen. Nieuwe vervroegde verkiezingen zouden, naast de ideologische kloof tussen voor- en tegenstanders van de volledige liberalisering van abortus, ook de rol en de functie van de Koning als inzet hebben. De Regering en de grote partijen beseften maar al te goed dat dit het uur was van de verantwoordelijkheid. Hun houding zal later, nog meer dan vandaag, naar waarde worden geschat door al degenen die gehecht zijn aan de politieke democratie en aan het koningschap.

Het politieke bedrijf, dat de jongste maanden aan scherpe kritiek is blootgesteld, bewijst, via zijn belangrijkste beleidsmensen, een hoogstaande politieke moraal en cultuur te bezitten.

De gevolgde procedure draagt bovendien de schriftelijke goedkeuring van het Staatshoofd weg. Zonder dit uitdrukkelijk akkoord zouden de Vlaamse christen-democratische ministers hieraan nooit hebben meegewerkt. Ik wens dat hier in alle duidelijkheid te onderstrepen. De vraag is dus niet of de Vlaamse christendemocratische ministers in geweten akkoord gaan met de abortuswet; zij waren en zijn het er niet mee eens als mens. Zij hebben dit tot uitdrukking gebracht door hun tegenstem in het Parlement. Hun handtekening is er alleen gekomen in een grondwettelijk kader, waarmee de Koning instemde. De regeringsleden noch de C.V.P.-ministers hebben dus als mens gehandeld, maar als instelling. Op die wijze hebben zij het instituut van het koningschap voor de toekomst gevrijwaard.

Waarde collega's, de Koning heeft ten opzichte van een uitzonderlijk ontwerp op een uitzonderlijke wijze gehandeld. Veertig jaar lang heeft Koning Boudewijn ons land en onze volkeren bestuurd op een wijze die de instemming van de meeste Belgen en Vlamingen wegdraagt. Hij heeft uitdrukking willen geven aan een gewetensnood, die hij niet kon uiten zoals wij, individuele parlementsleden, dit wel konden door ons stemgedrag. Hij heeft gemeend dit te moeten doen op een door hem gekozen wijze, maar zonder het land in een uitzichtloze crisis te storten. De Regering en de C.V.P. hebben dit mede mogelijk gemaakt. De geschiedenis zal hierover oordelen. Ik heb groot vertrouwen in het oordeel van de geschiedenis.

De gebeurtenissen hebben ongetwijfeld een probleem aan het licht gebracht dat tussen het Staatshoofd en de volksvertegenwoordiging kan rijzen. Hoe dan ook, dit uitzonderlijk gebeuren mag geen aanleiding zijn om de belangrijke diensten, die een Koning in ons zo moeilijk te besturen federaal land kan leveren, onmogelijk te maken.

De Christelijke Volkspartij blijft uitdrukkelijk voorstander van het grondwettelijk koningschap.

De gebeurtenissen van deze dagen hebben ook aangetoond hoe diep de abortuswet ook de bevolking verdeelt. De tragedie van de Koning is het lot van velen.

De vroegere strafwet kon niet rekenen op een nog voldoende steun bij de bevolking, maar de nieuwe evenmin.

De Christelijke Volkspartij zal in de toekomst blijven ijveren voor een andere tekst, die een voldoende bescherming van het ongeboren leven waarborgt. In ogenblikken als deze moet de partijpolitiek plaats maken voor het algemeen belang, moet de zorg om onze politieke instellingen en de samenhang van het land vooraan staan.

Daarom zal de Christelijke Volkspartij het voorstel van beslis-sing van de Verenigde Kamers goedkeuren, dat de Koning op-nieuw toelaat het land te besturen.

Door deze daad, die zou moeten kunnen rekenen op een zo groot mogelijke instemming in deze Verenigde Kamers, brengen wij eerbied op voor de houding van het staatshoofd, wordt de politieke democratie gerespecteerd en een zware crisis vermeden.

Moge deze consensus ooit ook opnieuw gevonden worden voor de grote wetten over leven en dood, die onze samenleving be-heersen. (*Langdurig applaus bij de C.V.P. en de P.S.C. en ook bij sommige leden van de V.U.*)

**M. le Président du Sénat.** — La parole est à Mme Onkelinx.

**Mme Onkelinx (à la tribune).** — Messieurs les Présidents, Mesdames et Messieurs les Ministres, chers collègues, certains pourraient s'étonner de ne pas voir Roger Lallemand, chef du groupe socialiste au Sénat, s'exprimer aujourd'hui au nom des groupes de la Chambre et du Sénat réunis. Cela a effectivement une signification et a été décidée en plein accord avec lui.

Nous sommes particulièrement heureux du vote de la loi Lal-lemand/Herman-Michielsens de dépénalisation partielle de l'in-terruption volontaire de grossesse. Nous nous réjouissons de sa publication, hier, au Moniteur Belge, dans un délai plus court que prévu. Mais nous voulions marquer le pas. Aujourd'hui, ce n'est pas de ce texte dont nous avons à discuter, c'est du fonction-nement de l'institution royale.

Les socialistes se sont exprimés très clairement sur la situation née du refus du Roi de sanctionner une loi qui lui était soumise par le Gouvernement et qui avait obtenu un vote largement majoritaire au Parlement et dans chaque group linguistique.

Nous avons, dès hier matin, marqué notre étonnement inquiet devant l'évolution de la fonction royale. Le Roi avait-il, en effet, le droit d'agir de la sorte ? De nombreux avis ont été donnés par des responsables politiques, mais aussi par d'éminents spécia-listes en droit constitutionnel. Tous, finalement, se sont rangés derrière l'avis que M. André Molitor, le chef de cabinet honorai-re du Roi, avait écrit dans son ouvrage „La fonction royale” : „Le Roi doit suivre ses ministres tant qu'ils ont la confiance des Chambres, même si les mesures qu'ils lui proposent ne lui plai-sent pas”.

Le 14 novembre 1930, le Roi Albert, dans une lettre adressée au Premier Ministre Henri Jaspar, écrivait dans le même sens que les manifestations des Chambres législatives tracent le devoir constitutionnel du Roi.

Nous nous devons dès lors, aujourd'hui, de constater que le

Roi ne s'est pas soumis au devoir qui était le sien. Ah ! bien sûr, comme on l'a dit à maintes reprises, le Roi a le droit, en tant que personne privée, d'avoir une opinion et, d'autant plus dans un tel débat, le Roi a le droit, en son âme et conscience, de ne pas être d'accord avec la majorité des Belges. Mais, ce n'est pas à la personne privée du Roi que les ministres ont fait appel pour la sanction royale au texte voté par les deux Cham-bres, c'est à sa personne publique, c'est à l'institution royale que le Gouvernement s'adressait. Et, cette personne publique, le Roi des Belges — le Roi non pas de certains Belges, mais de tous — le Roi d'une nation qui exprime sa volonté au sein du Parle-ment par le recours à la règle démocratique de la majorité, cette personne publique donc n'avait pas le choix : elle devait se sou-mettre.

Messieurs les Présidents, Mesdames et Messieurs les Ministres, chers collègues, le tout est évidemment de savoir quelle attitude adopter alors que l'incroyable s'est produit. Le Gouvernement a-t-il eu raison de recourir aux articles 79, alinéa 3, et 82 de la Constitution ? Je suis assez étonnée de la belle certitude affichée par certains sur ce qu'auraient dû nécessairement faire les minist-res devant une telle situation parce que, enfin, il faut tout de même bien admettre que cette situation est tout à fait exception-nelle et qu'elle présente des aspects pour lesquels il y a véritable-ment un vide juridique.

Que faire lorsque le Roi ne remplit pas son rôle constitution-nel, tel qu'il est notamment défini par l'article 69 de la Constitu-tion ? Dans notre histoire parlementaire belge, on ne trouve aucun précédent de ce type. Certes, au 19ème siècle, le Roi, mais couvert par ses ministres, avait refusé à trois reprises sa sanction. Toutefois, depuis 1884, celle-ci n'a plus été refusée à aucune loi, et quoi de plus normal dans un Etat où la responsa-bilité politique appartient à un Gouvernement qui a la confiance des Chambres.

Aujourd'hui, nous devons considérer l'attitude du Roi, qui a refusé sa sanction, parce que la conscience de sa personne privée le mettait dans l'impossibilité morale de signer la loi qui lui était proposée.

Le Gouvernement a été contraint de constater que ce faisant, le Souverain s'était mis *de facto* dans une situation de non-règne, et que le Roi l'invitait à trouver une solution juridique qui concilie le droit du Roi de ne pas être forcé d'agir contre sa conscience et la nécessité du bon fonctionnement de la démocratie parlemen-taire. Partant de l'article 82 de la Constitution, le Gouvernement a constaté que le Roi était dans l'impossibilité de régner. Le Roi a marqué son accord sur cette procédure. „Entourloupe juridi-que”, ont dit certains ... Le Constituant de 1830 avait peut-être bien en vue, comme l'ont déclaré plusieurs constitutionnalistes, l'impossibilité physique pour le Roi de remplir sa fonction. Cela dit, la porte était-elle fermée pour envisager, à travers l'article 82, des situations nouvelles, où le Roi ne peut régner, parce que les ministres refusent de couvrir un choix qui est contraire à la volonté souveraine de la Nation. Ce qu'on peut en tout cas constater, c'est qu'en 1940, dans une situation tout à fait excep-tionnelle également, le Gouvernement a fait application de l'ar-ticle 82 alors que, formellement, le Roi Léopold III n'était pas

dans l'impossibilité physique de régner. Le Gouvernement de Hubert Pierlot a appliqué par analogie l'article 82.

Le professeur Stengers, commentant cet événement, a relevé les audaces du Gouvernement de l'époque. Première audace, extension de la notion d'impossibilité de régner. Deuxième audace, extension du rôle du Gouvernement : il constate lui-même l'impossibilité de régner. Troisième audace, extension des prérogatives du Gouvernement, qui agit en lieu et place du Roi. En 1944, la Cour de Cassation a couvert juridiquement la formule décidée par le Gouvernement.

Dans la situation que nous connaissons aujourd'hui, et face au caractère exceptionnel de celle-ci, le Gouvernement a décidé de travailler également par analogie, en étendant le champ d'application matériel de l'article 82 au cas d'impossibilité morale de régner.

C'est à l'unanimité que les socialistes apporteront leur soutien au Gouvernement et aux décisions prises en ces circonstances délicates. L'attitude du Gouvernement constituait la seule solution pour assurer la continuité du fonctionnement des institutions, dans le respect des objectifs définis démocratiquement par la Nation. Dans cette perspective, il s'agissait de donner plein effet à la décision des Chambres, et de sanctionner, promulguer et publier la loi sur la dépenalisation partielle de l'avortement.

Cet objectif-là est aujourd'hui atteint. Mais parce qu'il est atteint, la cause qui a présidé à l'impossibilité de régner a disparu. En application de la loi du 19 juillet 1945, il nous appartient aujourd'hui de le constater.

Chers collègues, nous entérinerons le processus imaginé par le Gouvernement en accord avec le Roi. Toutefois, si la situation venait à se répéter, elle n'aurait évidemment plus ce caractère exceptionnel. Le risque existe ; le débat éthique n'est pas clos par la loi Lallemand/Herman-Michielsens. La bio-éthique va certainement être un thème central pour la fin de ce siècle. Il nous faut, dès lors, être clairs et précis sur nos objectifs. Nous devons empêcher par des modifications structurelles la répétition d'une situation analogue à celle-ci.

Depuis hier, des propositions diverses ont été faites : monarchie à la suédoise, monarchie à l'anglaise, modification de l'article 26 de la Constitution, modification de l'article 69 de la Constitution.

Nous estimons pour notre part que toute précipitation est préjudiciable à la recherche d'une réponse adéquate au problème particulièrement délicat qui nous est posé. Mais notre détermination est totale. Nous avons été le premier parti politique à dire notre souhait d'un changement significatif dans le paysage institutionnel de notre pays. Nous ne changeons pas d'avis ; je tenais à le préciser aussi clairement.

Chers collègues, grâce à l'action responsable du Gouvernement, les règles démocratiques ont été respectées. (*Exclamations sur les bancs de l'opposition*) Ainsi, la volonté de la majorité des Belges dans le secteur de l'interruption volontaire de grossesse est coulée en force de loi qui, depuis hier, est publiée au *Moniteur*.

D'autre part, le Gouvernement Martens-Moureaux a déjà accompli un important travail aux plans social, économique et institutionnel, et cela après la crise politique la plus longue que nous ayons connue depuis la seconde guerre mondiale. Pour les socialistes, c'est dans la stabilité que doivent être poursuivis la concrétisation des mesures sociales et économiques contenues dans la déclaration gouvernementale et l'achèvement des réformes institutionnelles entreprises.

Nous marquons notre confiance au Gouvernement pour continuer à travailler à cet objectif. Nous traduisons ainsi le vœu de tous ceux qui attendent avec impatience le bénéfice de ces mesures. (*Applaudissements sur les bancs du P.S. et du S.P. et certains bancs P.S.C. et Volksunie*).

**De Voorzitter van de Senaat.** — De heer Gabriëls heeft het woord.

**De heer Gabriëls (op de tribune).** — Heren Voorzitters, mijnheer de Eerste Minister, dames en heren Ministers, Dames en Heren, de Volksuniefracties van Kamer en Senaat hebben de toestand onderzocht die ontstaan is na de goedkeuring van de wet Lallemand/Herman-Michielsens, het niet ondertekenen ervan door de Koning en de regeringsbeslissing ter zake.

De verenigde fracties van de Volksunie betreuren dat in het Parlement geen consensus kon worden gevonden rond haar voorstel, dat een einde maakte aan de bestaande onhoudbare toestand, maar terzelfdertijd het recht op leven, van het prille begin af, fundamenteel bleef beschermen. Het heeft om allerlei redenen niet mogen zijn. Wij ook blijven ervoor ijveren dat ons consensusvoorstel opnieuw bespreekbaar wordt. Toch kunnen de Volksuniefracties van Kamer en Senaat de voorgestelde tekst ondersteunen, daarin geleid door volgende principes.

Het fundamentele grondbeginsel van de parlementaire democratie is de soevereiniteit van het volk en de wil van het volk dient steeds en in alle omstandigheden te worden gerespecteerd. Het Parlement en de Regering moeten alles in het werk stellen om die wil steeds te doen eerbiedigen en uitvoeren.

De Volksunie heeft begrip voor de persoonlijke gewetensnood van elkeen. Ook de Koning heeft recht op vrijheid van geweten. Maar meer dan een persoon, is het staatshoofd ook een instelling. In een grondwettelijk koningschap moet de Koning krachtens de Grondwet de wil van het volk doen respecteren. Daarom steunen wij het voorstel van de Regering om te zoeken naar formules, die de inspanning tussen persoon en instelling kunnen overstijgen. Wij vragen de Regering en het Parlement constitutionele vormen te vinden om dit soort van kortsluitingen te voorkomen en om ook inzake andere delicate problemen, zoals de verzoening tussen de burgers, op een democratische wijze tot een besluitvorming te komen.

De Volksunie steunt de Regering, die in plaats van de complete chaos, die zeer nadelig zou zijn geweest voor onze bevolking en voor de democratie, gezocht heeft naar een oplossing die het mogelijk maakt het belangrijke werk op sociaal, economisch en budgettair vlak en vooral op het vlak van de staatshervorming onverminderd voort te zetten. Om die redenen zullen de Volksuniefracties van Kamer en Senaat het voorstel steunen. (*Applaus*)

(M. Y. Harmegnies, Secrétaire de la Chambre des Représentants, remplace M. Mouton, Secrétaire du Sénat, comme Secrétaire de heer Y. Harmegnies, Secretaris van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, vervangt de heer Mouton, Secretaris van de Senaat, als Secretaris)

**M. le Président du Sénat.** — La parole est à Mme Dardenne.

**Mme Dardenne.** — Messieurs les Présidents, Monsieur le Premier Ministre, Messieurs les Ministres, Mesdames, Messieurs, nous sommes aujourd'hui placés devant une situation surprenante — qu'on ne peut cependant qualifier d'inattendue — qui met l'ensemble des groupes politiques et les parlementaires dans un embarras profond, parce qu'elle met en cause la constitutionnalité même de l'Etat. Embarras également parce que personne ne va au bout de sa démarche, tant il est vrai que les conséquences pourraient se révéler dramatiques pour le pays.

Dès lors, fallait-il amorcer le processus ? Nous mettons ici clairement en cause le geste posé par le Roi. Fallait-il mettre en balance fonction royale — qui se trouve au-dessus des opinions et des passions — et sentiments humains — que l'on peut par ailleurs comprendre et respecter — pour laisser parler d'abord sa conscience, tout en affirmant que l'on ne veut pas entraver le bon fonctionnement de la démocratie ? Peut-on déclarer ne pas vouloir signer une loi tout en demandant que d'autres le fassent ? L'attitude a de quoi étonner et nous la trouvons particulièrement gênante.

Le Gouvernement se trouvait dès lors acculé à prendre une position qui relève de la fiction juridique et constitutionnelle, qu'on ne peut mieux définir — comme l'on fait la plupart des commentateurs que par le terme d'„entourloupette” et ce, d'autant plus que le Parlement, si l'on en croit l'article 82 de la Constitution, devrait se trouver réuni pour prendre note de l'impossibilité de régner, constatée par les ministres, et pourvoir à la tutelle. Or, ce n'est pas de cela qu'il s'agit puisque l'on saute allègrement une étape en nous demandant de constater la fin de l'impossibilité de régner.

Nous ne pouvons que déplorer le fait que le Parlement, une fois de plus, soit mis devant le fait accompli par l'Exécutif et prié d'intervenir en fin de parcours, une fois la comédie jouée.

Les écologistes tiennent à réaffirmer un concept de démocratie qui leur est cher : la primauté du Parlement. Cependant, tout en marquant notre désaccord total sur le choix de la méthode utilisée, nous pensons qu'en prenant la position qui est la sienne aujourd'hui, le Gouvernement a effectivement voulu éviter une situation de crise de régime et respecter la démocratie qui s'était exprimée de la manière la plus correcte, lors du processus de discussion et de vote de la loi sur la dépénalisation de l'avortement.

Il est regrettable que ce soit à propos de cette loi — qui a mis tant d'années à aboutir, avec le sérieux que l'on a reconnu aux débats — que le Souverain pose un geste qui risque de lui donner un statut bien à part, rendant plus pénible et plus difficile encore une démarche déjà douloureuse, pour les femmes qui y seraient amenées.

La situation que nous connaissons aujourd'hui, qui met en péril le respect même de notre Constitution, ne peut se répéter à l'avenir : il y va de la crédibilité de nos institutions. En effet, d'autres problèmes pourraient surgir. Nous les avons déjà évoqués : il s'agit des problèmes éthiques, liés à la fécondation *in vitro*, à l'euthanasie et aux manipulations génétiques, qui devront nécessairement trouver des cadres législatifs et qui pourraient, eux aussi, soulever des problèmes de conscience.

Les écologistes veulent souligner à quel point une révision de la Constitution, sur les articles qui concernent la fonction royale, est inévitable.

Pour les raisons que je viens d'évoquer, nous ne pouvons donner notre accord à la méthode utilisée par le Gouvernement, mais par ailleurs, conscient de la gravité de la situation et de ses conséquences possibles en termes de déstabilisation du pays, le groupe écologiste s'abstiendra lors du vote. (*Applaudissements sur les bancs Ecolos/Agalev*).

**M. le Président du Sénat.** — La parole est à M. Clerfayt.

**M. Clerfayt (à la tribune).** — Messieurs les Présidents, Monsieur le Premier Ministre, Mesdames et Messieurs les Ministres, Mesdames, Messieurs, chers collègues, la situation dont on connaît aujourd'hui les Chambres réunies suite à la décision du Conseil des Ministres d'admettre que le Chef de l'Etat n'accomplisse pas les obligations constitutionnelles qui lui incombent, représente dans l'histoire des institutions de notre pays une dérive dangereuse de l'Etat de droit.

Il n'appartenait pas au Gouvernement d'accepter que le Chef de l'Etat pose un acte en contradiction avec les devoirs de Sa charge. Ce faisant, le Gouvernement n'a protégé ni la fonction royale ni la personne du Roi.

Eu égard à la haute fonction qui revient au Chef de l'Etat, ses convictions morales sont d'autant plus estimables qu'elles demeurent personnelles et intimes.

Je dois rappeler ici que la position et le vote des élus F.D.F. dans le débat sur le projet de loi relatif à l'interruption volontaire de grossesse ont été pesés pendant de longs mois et discutés en profondeur. C'est en âme et conscience et selon nos convictions démocratiques que nous avons approuvé cette loi.

Dès lors que les convictions du Chef de l'Etat deviennent, à un moment donné, publiques, elles sont, elles aussi, inéluctablement soumises au débat démocratique et peuvent être en contradiction avec celles de la population, exprimées par une majorité dans les deux Chambres parlementaires. Voilà le danger !

Pour éviter un tel conflit de valeurs entre ces convictions du Roi et le bon fonctionnement des institutions, la coutume constitutionnelle a posé depuis près d'un siècle le principe selon lequel le Chef de l'Etat ne peut pas refuser de sanctionner une loi adoptée à la majorité par les deux Chambres. Il appartenait au Gouvernement de veiller à ce que le Chef de l'Etat se conforme à cette coutume constitutionnelle.

En outre, on peut se demander pourquoi, dans une telle situation délicate, le Chef de l'Etat, dont c'est la prérogative, n'a pas réuni le Conseil de la Couronne ? Si on ne l'a pas fait cette fois-ci, quelle est encore la raison d'être de cette institution ?

Aujourd'hui, suite à la violation de la coutume constitutionnelle, la confiance que l'opinion publique réservait à l'institution monarchique risque d'être minée du fait que la fonction royale a perdu la qualité qui fonde sa légitimité, c'est-à-dire l'impartialité du Chef de l'Etat devant les choix politiques exprimés démocratiquement et conformément aux procédures constitutionnelles.

La dérive de l'Etat de droit est aggravée par le choix de la procédure de règlement de la crise que le Gouvernement a lui-même ouverte.

La procédure de l'article 82 de la Constitution ne peut être engagée par le Conseil des Ministres qu'à la seule condition que la cause d'impossibilité de régner pour le Roi résulte d'un fait extérieur à la volonté du Chef de l'Etat.

Telles sont les circonstances qui étaient envisagées par le Constituant de 1831 et qui ont été appliquées par le Gouvernement Pierlot en 1940.

Les événements récents ne justifient pas l'application de l'article 82 de la Constitution, même pas par analogie, d'ailleurs discutable. Car où va-t-on si l'on glisse dans cette voie arbitraire de l'interprétation par analogie ?

Dans un Etat de droit, la Constitution est le recours suprême. Il n'appartient à aucun citoyen, à aucun pouvoir de placer son action en dehors de son champ d'application.

La référence à l'article 82 de la Constitution est d'autant plus inadéquate qu'à lire le communiqué officiel du Conseil des Ministres, diffusé dans la nuit du 3 au 4 avril, on apprend que le Chef de l'Etat aurait marqué son accord sur l'application de cet article. Comment concevoir que le Chef de l'Etat puisse apprécier lui-même sa propre impossibilité de régner ? *A fortiori*, comment peut-on concevoir qu'il puisse estimer lui-même que son impossibilité de régner a pris fin et demander au Premier Ministre de faire ratifier ce fait par les Chambres réunies ?

Ce double fait, associé à la violation d'autres dispositions constitutionnelles, notamment l'article 79, alinéa 3, de la Constitution dont le Conseil des Ministres a fait également une application erronée, nous amène à considérer qu'une telle évolution de la fonction royale et de l'appréciation que le Chef de l'Etat se fait de celle-ci, entraîne plus qu'un trouble dans l'opinion publique.

Depuis plusieurs années, nous devons constater à regret la multiplication des atteintes aux principes constitutionnels.

Le détournement de la Constitution par certaines juridictions, par le pouvoir législatif lui-même, lorsqu'il n'adopte pas les lois d'application de la Constitution, par le Gouvernement parfois et, aujourd'hui, par le Chef de l'Etat ne peut avoir pour conséquence que l'affaiblissement de l'autorité de l'Etat et le désintéret du citoyen devant la chose publique.

Dès lors que les plus hautes autorités du pays concourent elles-mêmes à fausser la perception, par le citoyen, des valeurs démocratiques, il y a tout lieu de craindre que les forces politiques, qui s'emploient à les nier, se sentent autorisées à pousser plus loin leur action attentatoire aux institutions.

Sauf à admettre un pouvoir discrétionnaire du chef de l'Etat, qui n'est en rien conforme à la lettre et à l'esprit de la Constitution, il incombe aux Chambres constituantes, auxquelles revient le pouvoir du dernier mot dans l'interprétation de la Constitution et l'édictation des règles constitutionnelles, de redéfinir les pouvoirs et les prérogatives du chef de l'Etat.

Les graves événements que nous venons de vivre mettent en exergue la nécessité de mener sereinement, sans précipitation mais sans recherche d'effets dilatoires, ce débat constitutionnel.

Dans l'immédiat, les Chambres, lieu privilégié du débat démocratique, se dévaloriseraient en acceptant d'entériner la procédure proposée par le Gouvernement. Le pouvoir législatif qui, dans l'esprit de la Constitution, représente le premier pouvoir démocratique de notre Etat, ne peut se prêter lui-même à une nouvelle atteinte au principe constitutionnel.

Les élus F.D.F. de la Chambre et du Sénat refusent d'y concourir. Au contraire, ils attendent du Gouvernement l'engagement explicite de respecter la Constitution et l'assurance qu'il rappellera au Chef de l'Etat les devoirs de Sa charge. (*Applaudissements sur les bancs du F.D.F.*)

**De Voorzitter van de Senaat.** — Het woord is aan de heer Annemans.

**De heer Annemans** (*op de tribune*). — Heren Voorzitters, Dames en Heren, de Koning heeft deze wet niet ondertekend, maar hij heeft onmiddellijk al het nodige gedaan om de publicatie van de wet mogelijk te maken.

Dit kon enkel omdat de C.V.P.-ministers geen gewetensnood hebben bij de ondertekening van deze wet. (*Protest*)

De moordwet is ongeldig. Zij is tot stand gekomen door een ongrondwettelijke operatie, door wat wij een staatsgreep noemen, een staatsgreep in dienst van de C.V.P., uitgevoerd door de C.V.P. en mogelijk gemaakt door het terugtreden van de Koning zelf. Als er één ding hier duidelijk is, dan is dat wel de totale overbodigheid en nutteloosheid van de monarchie, omdat het toch geen enkele rol speelt of zij tekent of niet. Wat vandaag in de tientallen persmededelingen opvalt is dat de jongeren en hun organisaties zonder franje de republikeinse staatsidee verwoorden. Diezelfde jongeren, die morgen ons volk zullen leiden en die uitkijken naar de 21e eeuw, waarin een monarchie nutteloos en — zoals nu blijkt — ook overbodig zou horen te zijn.

Wij hadden als enigen gevraagd dat de Koning niet zou tekenen. De enige ethische oppositie van dit land bestond uit het Vlaams Blok en de Koning, maar hij heeft ons niet gevolgd. (*Gelach*)

Zijn oorspronkelijk plan om zijn geloofwaardigheid te behouden door een troonsafstand heeft hij zich door de C.V.P. uit het hoofd laten praten. Hij heeft zich laten inschakelen in een van de schandelijkste comedies die de C.V.P. ooit met het volk en zijn grondwet heeft opgevoerd. Hij heeft alles ondertekend wat, volgens Martens en de zijnen, noodzakelijk was om én de Regering én de dynastie én de moordwet te redden. (*Gelach*)

De C.V.P. vraagt ons vandaag een maatregel ongedaan te maken die wij niet eens genomen hebben. Wij moeten hier dus

bevestigen dat Coburg onbekwaam was wegens de aanwezigheid van een geweten en dat een staatshoofd geen geweten mag hebben. Laat ons dan meteen Martens staatshoofd maken, want van hem bestaat tenminste het onweerlegbaar vermoeden van gewetenloosheid.

Wij hebben niets dan meningsverschillen met Coburg over zowel het voortbestaan van deze staat als de noodzaak van een monarchie. Maar het beeld van een persoonlijke overtuiging en de moed, die daarvoor nodig is — en het Vlaams Blok weet beter dan wie ook wat dat betekent! — dat beeld verdient een moreel respect. U, mijnheer Martens, u, mijnheer de Voorzitter van de C.V.P., heeft dat beeld stuk geslagen om uw machtswiel te bevredigen.

Voor de Volksunie is het sedert de regeringsdeelname de tweede maal dat zij een constitutionele crisis helpt vermijden en de Belgische Staat redt. Gefeliciteerd! Het Vlaams Blok bedankt voor de eer om in dit theater van vandaag een rol te vervullen. Wij schudden het stof van onze zolen en wij nemen geen deel aan het laatste bedrijf van de klucht waarmee u deze staat wil redden.

Tot slot verwijs ik naar de tweede strofe van de Vlaamse Leeuw: „De tijd verslindt de steden, geen tronen blijven staan.”

**De Voorzitter van de Senaat.** — Mevrouw Vogels heeft het woord.

**Mevrouw Vogels (op de tribune).** — Heren Voorzitters, dames en heren van de Regering, geachte collega's van Kamer en Senaat, deze bijeenkomst van de Verenigde Kamers is niet alleen ongewoon, maar heeft in de huidige context iets onwezenlijks en, na vorige spreker, zelfs iets hallucinant. Kamerleden en Senatoren werden vandaag bijeengeroepen om een in wezen ongrondwettelijk manœuvre te dekken en *post factum* goed te keuren. Wij hebben het daar zeer moeilijk mee en voelen ons misbruikt wanneer men ons vraagt mee te spelen in een scenario waarbij wij fundamentele vragen hebben. Alle grondwetspecialisten zijn het erover eens dat wat nu gebeurt niet kan. De oorzaak ervan ligt in de eerste plaats in de onduidelijkheid van onze Grondwet zelf die soms over de persoon van de Koning handelt, artikelen 79 en 82, en soms over de Koning al instelling, artikel 69 dat bepaalt dat de Wetgevende Macht wordt uitgeoefend door de Kamer, de Senaat en de Koning.

Ten gronde moet men zich vragen stellen naar de plaats, binnen het democratisch bestel, van dat artikel 69, dat voor ons of onmenselijk, of ondemocratisch is. Het is onmenselijk in de mate dat het Staatshoofd daardoor, als een fundamenteel onderdeel van de Wetgevende Macht, wordt gereduceerd tot een bijna administratief gegeven, met als enige taak het bekrachtigen van wat de andere componenten van de Wetgevende Macht beslissen. Het is ondemocratisch als men de afkondiging van een door beide Kamers goedgekeurde wet laat afhangen van de opinie van een ongekozen en dus niet sanctioneerbaar Staatshoofd. Ik wil duidelijk stellen dat de Groenen begrip hebben voor de onmenselijke functie van de Koning in dit systeem en dat zij de gewetensnood erkennen die de Koning, als persoon, heeft in verband met de afkondiging van de ethisch zwaarbeladen abortuswet.

Als democraten zijn wij vooral geschokt en hebben wij vragen bij de manier waarop de Koning zich als instelling heeft gedesolidariseerd van de autonome wil van het Parlement, waardoor hij een constitutioneel probleem van formaat heeft gecreëerd.

Collega's, het kan niet dat in het kader van een abortuswetgeving de basis zelf van onze democratie op de helling wordt gezet. Het kan niet dat een beroep wordt gedaan op wat ik een democratische fictie noem, namelijk die van de consensus die totaal in tegenstelling is met het democratisch meerderheidsbeginsel, de basis van ons democratisch bestel. De Koning oordeelt dat zijn positie onhoudbaar is en illustreert daarbij in de eerste plaats de onduidelijkheid van ons constitutioneel systeem. Zoals blijkt uit de briefwisseling, voorgelezen door de Eerste Minister, laat hij de consequenties van een eventueel constitutioneel conflict over aan de Regering waaraan wordt gevraagd een juridische oplossing uit te werken, die binnen de marges van het systeem niet bestaat en ook niet kan worden opgelost zonder een fundamentele verkrachting van onze Grondwet. Het oneigenlijk gebruik van artikel 82 is hiervan het perfecte voorbeeld. Een weigering om een wet te ondertekenen is en blijft een bestuursdaad en kan onmogelijk worden geïnterpreteerd als een situatie van onmogelijkheid tot regeren.

De eigengereide interpretatie van de Regering, die zichzelf de voorgedij toekent en die niet alleen de Grondwet misbruikt, maar totaal voorbijgaat aan de grondwettelijke prerogatieven van Kamer en Senaat, is een tweede zeer zware inbreuk op ons grondwettelijk bestel. Het is duidelijk dat de Regering hierbij haar politieke stabiliteit prioritair boven de grondwettelijke spelregels heeft gesteld, en dit is laakbaar. Door dit te doen en pas *post factum* hiervoor het akkoord van deze Verenigde Kamers te vragen, heeft zij in feite de constitutionele crisis, die in alle duidelijkheid werd gesteld, omzeild. Vooral heeft zij hierbij een precedent geschapen, dat enorm gevaarlijk is en dat de basis van onze Grondwet zelf in vraag stelt.

Dit hele gebeuren kan voor Agalev onmogelijk worden gereduceerd tot een „incident de parcours”. Collega-Senator Gryp zal een interpellatie ten gronde tot de Regering richten om haar houding in dit dossier te laken. Het kan niet worden gereduceerd tot de klucht die wij vandaag gevraagd worden op te voeren en die alleen wordt begeleid door enkele vage verklaringen over eventuele structurele wijzigingen.

Al degenen, die nog een greintje eerbied hebben voor deze Grondwet en voor het functioneren van ons democratisch systeem zelf, kunnen niet anders dan zich vandaag verbinden tot een fundamentele grondwetswijziging. Wat vandaag gebeurt, is onaanvaardbaar wanneer het niet wordt gekoppeld aan een formeel akkoord in dit Parlement om een voorstel tot herziening van de Grondwet in te dienen, dat ertoe strekt de functie van de Koning binnen ons systeem te hertekenen en dus de desbetreffende artikelen uit onze Grondwet voor herziening vatbaar te verklaren. Wij bedoelen hierbij wel duidelijk een wijziging ten gronde van de rol van het Staatshoofd in ons bestel en van onze monarchie in het algemeen, op een wijze die is aangepast aan een moderne democratie en waarbij wij graag verwijzen naar recente grondwetswijzigingen zoals die in Zweden werden doorgevoerd. Dit betekent dus dat wij, in het belang van ons demo-

cratisch bestel, de concrete vraag richten tot alle partijen zich vandaag, los van korte-termijn-opportunities, te verbinden om het volgend Parlement tot een constituante uit te roepen en hiermee in de eerste plaats aan de burger duidelijk te maken dat dit Parlement de behoeve is en blijft van ons grondwettelijk systeem, maar bovenal van onze democratie.

Collega's, uit wat voorafgaat zal het u duidelijk zijn dat wij ons onmogelijk kunnen inpassen in het door de Regering uitgewerkte en door het Staatshoofd goedgekeurde scenario. Wij wensen ons dan ook niet uit te spreken over het door de meerderheid ingediende voorstel en zullen dit uitdrukken door een onthouding, als uiting van onze fundamentele afkeer voor de wijze waarop een loopje wordt genomen met de beginselen van ons grondwettelijk systeem, én door de Regering via het oneigenlijk gebruik van artikelen 69 en 82, én door het Staatshoofd dat zich, door zijn houding, distantieert van de soevereine wil van het volk, zoals uitgedrukt door de ruime parlementaire meerderheid voor de wet op de zwangerschapsafbreking. (*Applaus bij de leden van de oppositie*)

**M. le Président du Sénat.** — La parole est à M. Wintgens.

**M. Wintgens (à la tribune).** — Messieurs les Présidents, Monsieur le Premier Ministre, Messieurs les Ministres, chers collègues, tout au long du débat relatif à la proposition de loi concernant la dépenalisation partielle de l'avortement, la recherche d'un consensus respectant l'appréciation en conscience, par chacun des parlementaires, du texte qui leur serait proposé en séance publique, a prévalu pour nos groupes parlementaires. C'est en leur âme et conscience que les membres des groupes parlementaires du P.S.C. ont dès lors voté. Nul ne s'est autorisé à juger les sentiments ou les convictions de ses collègues.

C'est donc animés du même esprit que nous respectons l'attitude du Roi qui a estimé, en son âme et conscience, ne pas pouvoir apposer sa signature sur le projet de loi relatif à la dépenalisation de l'avortement, et a demandé de ne pas être forcé d'agir contre sa conscience, sans pour autant que soit entravé le bon fonctionnement des institutions démocratiques.

Les groupes P.S.C. apportent pleinement leur soutien au Gouvernement qui, dans un moment difficile et sur une matière très délicate, a fait preuve non seulement d'une grande cohésion mais également d'un sens profond de ses responsabilités pour éviter à notre pays une crise d'une extrême gravité.

Il a assuré en effet le respect de la démocratie car il a permis que le projet de loi voté par les deux Chambres entre en vigueur ce jour. La décision du Parlement se devait, en effet, d'être respectée et elle l'est.

Nous le disons d'autant plus librement qu'aucun membre de nos groupes parlementaires n'a voté en faveur de cette loi.

Les événements exceptionnels que nous venons de vivre ces derniers jours nous incitent cependant à la réflexion. C'est la raison pour laquelle les groupes P.S.C. estiment que certaines réformes institutionnelles devraient être étudiées pour éviter qu'à l'avenir pareille situation ne se reproduise.

En cette séance historique du Congrès et conformément à la

proposition de décision signée par les chefs de groupes de la majorité, les parlementaires sociaux-chrétiens invitent leurs collègues des deux assemblées, comme eux-mêmes le feront, à constater qu'a pris fin l'impossibilité de régner de Sa Majesté le Roi. Ils l'assurent de leur estime pour le sens du devoir et de l'intégrité dont notre monarchie a toujours su faire preuve pour notre pays.

Messieurs les Présidents, Monsieur le Premier Ministre, chers collègues, nous constatons que le Roi n'a pas été forcé d'agir contre sa conscience.

Nous constatons que le Gouvernement, ayant pris ses responsabilités, a évité une très grave crise politique.

Nous constatons que la volonté du Parlement a été respectée par la mise en vigueur de la loi relative à la dépenalisation de l'interruption de grossesse.

Herren Präsidenten, Herr Erstminister, Werte Kollegen! Wir erachten es als unsere Pflicht festzustellen, daß die Unmöglichkeit zu herrschen beendet ist.

Messieurs les Présidents, Monsieur le Premier Ministre, chers collègues, nous estimons qu'il est maintenant de notre devoir de constater qu'a pris fin l'impossibilité de régner de Sa Majesté le Roi. (*Applaudissements sur les bancs sociaux-chrétiens et sur certains bancs socialistes*)

**De Voorzitter van de Senaat.** — Het woord is aan de heer Vandembroucke.

**De heer Vandembroucke (op de tribune).** — Heren Voorzitters, mijnheer de Eerste Minister, collega's, onze fracties hebben kennis genomen van de bijzondere situatie die is ontstaan na de verklaring van de Koning aan de Eerste Minister dat hij de wet op de zwangerschapsafbreking niet wenste te ondertekenen.

Als mens heeft de Koning ongetwijfeld zijn eigen mening en als privaat persoon heeft hij daar ook recht op. Maar, als Staatshoofd is hij een instelling, die geen daden kan stellen tenzij een Minister er mede verantwoordelijk voor is, en als grondwettelijke instelling kan hij zijn persoonlijk standpunt niet laten blijken. In zijn functie van staatshoofd is de Koning dan ook verplicht de wetsontwerpen en besluiten, die hem via het Parlement en de Regering worden voorgelegd, te ondertekenen en kan hij daarover geen mening uiten. Het is in deze functie dat de Koning altijd een deel is geweest van onze democratie, het deel dat bij uitstek het bindteken moet zijn tussen de verschillende gemeenschappen, opvattingen en gevoeligheden in het land.

Hoeft het dan nog verder uitgelegd vóór welk probleem wij in het begin van de week stonden? De volgehouden beslissing van de Koning om de wet op de zwangerschapsafbreking niet te ondertekenen hield de vaststelling in dat hij op dat ogenblik niet in de mogelijkheid was om zijn functie als staatshoofd uit te oefenen. Deze vaststelling heeft hij samen met de Ministers gedaan.

De Regering had in deze situatie twee cruciale verantwoordelijkheden. Elke Regering, welke ook de samenstelling ervan zou geweest zijn, zou in deze twee cruciale verantwoordelijkheden hebben gehad. De oppositie moet dus niet alleen problemen en



vragen naar voren brengen ; zij moet ter zake ook antwoorden geven.

De eerste verantwoordelijkheid en de meest wezenlijke, omdat zij de diepste van onze overtuigingen raakt, was dat de Regering de democratie moest doen eerbiedigen, met andere woorden dat ze een democratische meerderheid en haar beslissing moest bekrachtigen, dat deze beslissing moest afkondigen en in het Staatsblad bekendmaken. Het ging dus niet om het feit dat de Ministers zichzelf in het zadel moesten houden. Zij moesten de democratie in het zadel houden.

De wet op de zwangerschapsafbreking, die in de Senaat reeds was goedgekeurd, werd vorige donderdag ook in de Kamer goedgekeurd met een ruime meerderheid en — alhoewel dat niet noodzakelijk was — met een meerderheid binnen de Vlaamse en binnen de Franstalige groep. Wij wensten in deze moeilijke kwestie de parlementsleden, als vertegenwoordigers van het volk, individueel, ieder voor zich en in eer en geweten hun mening te laten uiten. Wij wensten dat het Parlement bij uitstek zou beslissen zonder oorlog tussen de politieke partijen, zonder inmenging in de besluitvorming door de Uitvoerende Macht.

Het gaat hier vandaag niet over de grond van deze zaak, maar toch wens ik te zeggen dat ook de grond van deze zaak in zekere zin een democratische opdracht was. Het kwam erop aan te ontsnappen aan willekeur en rechteloosheid en een wettelijk kader te scheppen, zonder hetwelk een betere opvang en begeleiding niet mogelijk waren. Daarentrent waren onze meningen verschillend, maar ook dat was een democratische opdracht. De Regering moest haar verantwoordelijkheid nemen en de tot stand gekomen parlementaire meerderheid respecteren.

De tweede verantwoordelijkheid van de Regering en van elke Regering, welke ook haar samenstelling zou geweest zijn, was dat zij onze bevolking een uitzichtloos conflict tussen de instellingen moest besparen. Daarom moest zij snel optreden, beslist optreden en correct optreden.

Nogmaals, het ging er ons inziens dinsdagnacht niet om Ministers in het zadel te houden. Het ging erom de instellingen recht te houden. Wij denken dat de Regering dit goed gedaan heeft en wij steunen haar daarin ten volle.

Collega's, heren en dames Senatoren, dit soort kortsluitingen is natuurlijk niet goed. Wij hebben spelregels nodig, die zonder haperen toegepast worden. Daarom dient de Regering inderdaad, zoals ze heeft aangekondigd, voorstellen te doen, waardoor herhaling van zulk incident voor de toekomst absoluut is uitgesloten.

Maar, in tegenstelling tot wat sommigen hier impliciet bepleit hebben, die wilden dat dergelijke voorstellen overnacht reeds zouden uitgewerkt worden, vraag ik daarvoor rijp beraad, rustig nadenken, de nodige tijd om de goede voorstellen te doen. Ik meen dat wij niet mochten improviseren in de hitte van het moment en onder druk van moeilijke omstandigheden. Wij moesten eerst de democratie doen respecteren, de instellingen verzeren als instellingen en dan de goede oplossingen vinden. In deze geest zal onze groep unaniem de voorgestelde beslissing steunen. (*Langdurig applaus bij de leden van de meerderheid*)

**De Voorzitter van de Senaat.** — De heer Eerste Minister heeft het woord.

**De heer Martens, Eerste Minister** (*op de tribune*). — Heren Voorzitters, Dames en Heren, mijn antwoord kan en moet zeer kort zijn. De Verenigde Kamers dienen, op basis van de wet van 19 juli 1945, de voorgestelde beslissing goed te keuren, waardoor een einde wordt gesteld aan de onmogelijkheid van de Koning om te regeren.

Ik dank de fractieleiders en de woordvoerders die hebben toegezegd deze beslissing goed te keuren. Ik dank al degenen die zijn tussengekomen.

En ce qui concerne la responsabilité du Gouvernement, ce n'est pas l'objet des présentes délibérations. Je défendrai la responsabilité du Gouvernement à la Chambre et au Sénat. Je répondrai aux critiques qui ont été et qui seront certainement formulées. Il ne suffit pas d'annoncer le dépôt d'une motion de censure. Encore faut-il s'expliquer dans le cadre de la discussion d'une interpellation, avec réponse du Gouvernement.

En ce qui concerne l'avenir et les réformes structurelles que j'ai annoncées, un débat aura lieu à cet égard en temps opportun et après délibération au sein du Gouvernement. Je dois me limiter à cette réponse. Je demande un vote affirmatif sur la proposition de décision qui fait l'objet de ce Congrès des Chambres réunies. Je demande que tout le monde accepte la proposition de décision. Je vous remercie. (*Applaudissements sur les bancs de la majorité*).

**M. le Président du Sénat.** — Quelqu'un demande-t-il encore la parole ? (*Non*)

Vraagt nog iemand het woord ? (*Neen*)

Wij gaan thans over tot de hoofdelijke stemming over het voorstel van beslissing.

Nous devons à présent nous prononcer par vote nominal sur la proposition de décision.

Dames en Heren, ik verzoek de leden bij het afroepen van hun naam op te staan en te antwoorden met ja, neen of onthouding. Ik herinner eraan dat de aanwezige leden verplicht zijn hun stem uit te brengen.

Les membres sont priés de bien vouloir se lever à l'appel de leur nom, et de répondre „oui”, „non” ou „abstention”. Je rappelle que les membres présents sont tenus de voter.

Dames en Heren, wij stemmen nu over het voorstel van beslissing.

Mesdames, Messieurs, nous passons maintenant au vote sur la proposition de décision.

Il est procédé au vote.

Er wordt tot stemming overgegaan.

**M. Kubla.** — Monsieur le Président, je me pose la question de savoir si une personne qui n'est pas membre du Parlement a le droit de siéger dans cette enceinte.

**M. le Président du Sénat.** — Si cette personne est membre du Gouvernement, elle a accès au Parlement.

**M. Kubla.** — Et au Congrès également ?

**M. le Président du Sénat.** — Au Parlement en général. Nous sommes ici sur convocation du Gouvernement.

**M. le Président du Sénat.** — Résultat du vote.

— Uitslag van de stemming

348 ont pris part au vote.

348 hebben medegestemd.

254 ont répondu oui.

254 hebben ja geantwoord.

94 se sont abstenus.

94 onthouden zich.

En conséquence, les Chambres réunies adoptent la proposition de décision.

Bijgevolg nemen de Verenigde Kamers het voorstel van beslissing aan.

Il en sera donné connaissance à Sa Majesté le Roi.

Hiervan zal kennis worden gegeven aan Zijne Majesteit de Koning.

#### VOTE NOMINATIF — NAAMSTEMMING

Ont répondu oui :

Ja hebben geantwoord :

MM./De heren Aerts, Anciaux, Anselme, Ansoms, Antoine A., Antoine F., Appeltans, Arts, Baert, Baldewijns, Bartholomeussen, Baudson, Bayenet, Beaufays, Beckers, Beerden, Belot, Bens, Biefnot, Mme/Mevr. Blomme, MM./De heren Bockstal, Borin, Borremans, Bosmans F., Bosmans J., Bossuyt, Bouchat, Bourgeois, Bourgois, Mme/Mevr. Brepoels, M./De heer Breyne, Mlle/Mjf. Burgeon C., MM./De heren Burgeon W., Busquin, Mme/Mevr. Cahay-André, MM./De heren Candries, Capoen, Cardoen, Cauwenberghs, Cerexhe, Chabert, Charlier G., Charlier Ph., Chevalier, Claes, Claeys, Coëme, Coen Colla, Collart, Collignon, Content, Cools L., Cooreman, Mme/Mevr. Corbisier-Hagon, MM./De heren Coveliers, Crucke, Dalem, De Batselier, De Beul, De Cooman, Defosset, Deghilage, Dehaene, Dehousse, De Keersmaeker, Delizée, Delloy, De Loor, Mmes/Mevr. Demeester-De Meyer, De Meyer, MM./De heren Deneir, Deprez, De Raet, De Roo, Derycke, de Seny, De Seranno, Desutter, Mme/Mevr. Detiège, MM./De heren Deworme, De Wulf, Mme/Mevr. D'Hondt-Van Opendenbosch, MM./De heren Dhoore, Didden, Diegenant, Dielens, Donfut, Dufaux, Dufour, Dumez, Dupré, Mme/Mevr. Duroi-Vanhelmont, MM./De heren Egelmeers, Eicher, Erdman, Evrard, Eyskens, Falise, Féaux, Flagothier, Gabriëls, Garcia, Geens G., Geeraerts, Gehlen, Gesquière M., Gevenois, Ghesquière, Gijs, Gilles, Grafé, Grosjean, Guillaume, Hancké, Mme/Mevr. Hanquet,

MM./De heren Happart, Harmegnies M., Harmegnies Y., Hendrick, Henneuse, Hermans, Hiance, Hismans, Hofman, Holsbeke, Hotyat, Mme/Mevr. Jacobs, MM./De heren Janssens, Jérôme, Kelchtermans L., Kelchtermans Th., Kenzeler, Mme/Mevr. Kestelijn-Sierens, MM./De heren Kuijpers, Lallemand, Langendries, Larcier, Laridon, Laurent, Lauwers, Lebrun, Leemans, Mme/Mevr. Lefebver, MM./De heren Lenfant, Lenssens, Léonard, Leroy, Mme/Mevr. Leysen, M./De heer Liénard, Mme/Mevr. Lieten-Croes, MM./De heren Lisabeth, Loones, Lutgen, Mme/Mevr. Maes, MM./De heren Mahoux, Mainil, Marchal, Marchand, Martens, Mathot, Matthys, Mayeur, Maystadt, Mme/Mevr. Merckx-Van Goey, MM./De heren Michel J., Minet, Moens, Moors, Mottard, Moureaux Ph., Moureaux S., Mouton, Mme/Mevr. Nelis-Van Liedekerke, MM./De heren Nothomb, Olivier M., Mme/Mevr. Onkeiinx, MM./De heren Op 't Eynde, Ottenbourgh, Paque, Pataer, Péciaux, Peeters L., Peeters W., Perdieu, Peuskens, Pillaert, Pinoie, Poulain, Poulet, Priëls, Santkin, Sarens, Sauwens, Schellens, Schiltz, Seeuws, Sleenckx, Mme/Mevr. Smet, MM./De heren Spitaels, Stroobant, Suykerbuyk, Swaelen, Swinnen, Taminiaux, Tant, Tasset, Thys, Timmermans, Tobback, Tomas, Toussaint, Mme/Mevr. Truffaut, MM./De heren Urbain, Uyttendaele, Valkeniers, Vancrombruggen, Vandebosch E., Mme/Mevr. Van den Bogaert-Ceulemans, MM./De heren Van den Bossche, Van den Brande, Vandembroucke, Van der Biest, Vanderborgh, Van der Maelen, Van der Sande, Van Eetvelt, Vangansbeke, Van Grembergen, Vanhaverbeke, Van Hecke, Van Hooland, Vanhorenbeek, Vankeirsbilck, Vanlerberghe, Van Looy, Van Nieuwenhuyze, Van Parys, Van Peel, Van Rompaey H., Van Rompaey R., Van Rompuy E., Van Rompuy H., Van Steenkiste, Vanvelthoven, Van Wambeke, Verhaegen, Verheyden, Verschuieren, Wathélet, Weckx, Weyts, Willockx, Wintgens, Ylieff.

Se sont abstenus :

Onthouden hebben zich :

MM. Anthuenis, Barzin, Bascour, Bertouille, Beysen, Bock, Boël, Bosmans J., Bril, Buchmann, Caudron, Clerdent, Clerfayt, Cornet d'Elzius, Cortois, Cuyvers, Daems, Damseaux, Daras, Mme/Mevr. Dardenne, MM./De heren De Backer, Declerck, de Clippele, De Croo, De Decker, De Groot, Mme/Mevr. Delruelle-Ghobert, MM./De heren Denys, Désir, Desmedt, Deswaene, De Vlieghere, Devolder, Dewael, Draps, Dubois, Ducarme, Dumesne, Flamant, Foret, Geysels, Glibert, Gryp, Mme/Mevr. Harnie, MM./De heren Hasquin, Hatry, Hazette, Henrion, Henrotin, Mme/Mevr. Herman-Michiëlsens, Houssa, Klein, Knoops, Kubla, Laverge, Luyten, Mahieu, Mme/Mevr. Mayence-Goossens, Michel L., Monfils, Mundeleer, Mme/Mevr. Nélis, MM./De heren Noerens, Nols, Olivier L., Peetermans, Petitjean, Pivin, Poswick, Saulmont, Simonet, Simons, Mme/Mevr. Spaak, Sprockeels, Taelman, Vaes, Van Aperen, Van den Broeck, Vandenhoute, Vandermarliere, Vandermeulen, Vandersmissen, Van Dienderen, Van Durme, Van houtte, Van Mechelen, Van Renterghem, Verberckmoes, Verhofstadt, Vermeiren, Mme/Mevr. Vogels, MM./De heren Vreven, Walt Niel, Winkel.

La séance est levée.  
De vergadering is gesloten.

- *La séance est levée à 18.38 heures.*
- *De vergadering is gesloten om 18.38 uur.*